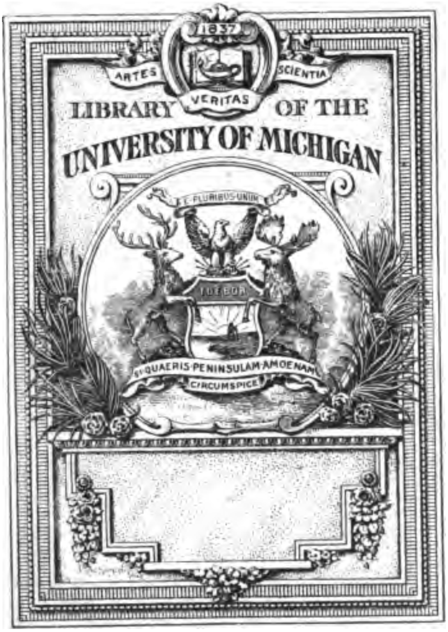
Jo. Augusti Ernesti

Narratio de Jo. Matthia Gesnero ad Davidem Ruhnkenium V. C.

Editio nova,
quam ad natalicia ducentesima Gesneri
in memoriam revocanda curavit

Guil. Pökel.

Prostat Berolini apud Mayerum et Müllerum.
1891.

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

Jo. Augusti Ernesti

Narratio de Jo. Matthia Gesnero ad Davidem Ruhnkenium V. C.

Editio nova,
quam ad natalicia ducentesima Gesneri
in memoriam revocanda curavit

Guil. Pökel.

Prostat Berolini apud Mayerum et Müllerum.
1891.

Manibus Alberti Mosbach, disciplui fidelissimi,
ph. Dr. gymnasii Guilelm. Berolinensis praeceptoris.

Praemonendum.

Jo. Aug. Ernesti narrationem de Jo. Matth. Gesnero Lipsiae 1762, 4 eodemque anno in Opusculis oratoriis L. B. et in eorum altera editione ibidem 1767 edidit, unde in Biographia academica academiae Gottingensis est repetita. Frid. Aug. Wolf autem elogia Tib. Hemsterhusii et Jo. Matth. Gesneri auctoribus Dav. Ruhkenio et Jo. Aug. Ernestio in usum studiosorum Halis 1788 recudenda curavit. Nostro demum saeculo Car. Henr. Frotscher in eloquentium virorum narrationibus de vitis hominum doctrina et virtute excellentium v. II Lps. 1826 Ernesti narrationem de Gesnero typis exprimendam curavit neque tamen postea quod sciam in Germania quisquam eam prelo subiecit, ut mirum esse non possit, quod nostris quidem temporibus huius libelli exempla et raro in Sosiorum tabernis inveniuntur et rarissime a viris doctis leguntur. Ac tamen Gesneri imago mihi quidem imprimis digna videtur esse, quae ut exemplum imitandum viris doctis ante oculos ponatur eorumque animis quasi insculpatur. Saepenumero enim observari potest, quam facile eorum memoria de

posterorum recordatione evanescat, qui longo temporis spatio a nostra aetate distant, quantamvis eorum praeceptis meritisque debemus gratiam. Gesnerus autem quantam ad antiquitatis studium a tenui quadam atque ieiuna ratione, quae superiore plerumque saeculo in Germania viguisse videtur, in meliorem atque elegantiorem formam ac conditionem emendandum habuerit auctoritatem, quisnam est quin sciat? Neque minus hic libellus iis qui legant commendationem quandam habere mihi quidem videtur pura atque eleganti forma, qua Ernestius iis Gesneri imaginem depictam proponit. Itaque operae pretium esse putavi, hanc Gesneri vitam quanta potui diligentia ex altera Ernestii recensione typis describendam curare iisque qui legerint me gratissimum fecisse confido.

Primislaviae.

Guil. Pökel.

Th. F. Schemmel, Residenzstr. 15.

Acerbum *dolorem renovare iubes,* Ruhnkeni, Vir Celeberrime, cum Tibi de Gesneri vita, ingenio, institutis moribusque a me vis scribi: cuius obitum cum et literarum causa omnibus vehementer esse dolendum putas, et mea quoque causa Te scribis dolere, et verissime, iudicas, et adversus me peramanter facis. Nam fuit profecto talis, qualem paucos ante annos descripsi in Homerici Operis praefatione (quam ille in ultimis ad me literis ἐντάφιον suum appellabat) *Graecarum omniumque bonarum literarum in Germania* (addiderim, *non modo hac nostra, sed omni memoria) longe princeps, ingenii autem felicitate, doctrinae accuratae et exquisitae copia, orationis denique elegantia et dulcedine veterum optimo cuique simillimus:* neque id Tibi, aut cuiquam, qui ingenium et doctrinam recte aestimare possit, dubium arbitror videri. Quodsi Tibi contigisset, illum coram videre et alloqui, cum eo diem unum et alterum exigere familiariter, ita Te adfectum ab eo discessurum fuisse confido, ut nostrum

quondam Askewum*) Britannum V. C., qui cum in peregrinatione ab eo ad me venisset, ad primam nominis Gesneriani mentionem, in admirationem non modo doctrinae, sed humanitatis, sed elegantiae, sed suavitatis effusus, *talem,* inquit, *virum nunquam* vidi. Adeo ille ingenii et doctrinae magnitudinem etiam externis illis bonis aequabat. Ego autem quomodo non praecipuo et acerbo dolore excrucier in istius morte, qui me adolescentem, ut primum vidit, et de literis mecum collocutus est, ita adamavit et laudavit, ut omnibus aequalibus, etiam cum invidia quadam sua, palam praeferret, quocum tres annos**) in schola Thomana coniunctissime et suavissime vixi, post autem per XXVII annos amicitiam sanctissime colui, animo denique, voluntate, ac sensu de literis ipsis, et de rebus omnibus, ita coniunctus fui, ut ipse saepe miraretur tantam consensionem ingeniorum et animorum nostrorum, nec modo in literis ad me suis, sed etiam apud alios. Et nihil dixi de eius in me meritis, quae multa, et magna, et iucunda extiterunt. Quarum rerum causa quantopere illum

---

***) Anthony Askew, medicinae Dr. (1722—1792) Londini vixit librorum et codicum manuscriptorum copia inter acquales praeclarus.**

****) A. 1731 Ernesti conrector et postquam Gesnerus 1734 Gottingam abiit, eius successor rector Scholae Thomanae Lipsiensis factus est.**

amaverim, et in eadem illa epistola dixi, et ita vulgo notum fuit, ut etiam amicus quidam meus, cognita eius morte, statim ad me accurrerit, et per ambages me ad eam cognoscendam deduxerit, ne, repentino iacturae tantae nuncio, vehementius, quam opus esset, perturbarer.

Erat autem tum recens adhuc dolor alius e morte Praeceptoris, unius de omnibus superstitis, et optime de me meriti, Frid. Gothilf. Freytagii, qui Scholam Portensem XXX amplius annos optime rexit, et eius veterem gloriam paene unus sustentavit. Erat enim, ut alia bona mittam, Graecarum et Latinarum literarum eximia scientia praeditus, inprimisque exquisito iudicio elegantiae in scribendo valebat. Hic primus orationem meam limae suae severitate expolivit, intra iustos fines redigere, et numerosam efficere docuit. Et habebat admirabile artificium effingendae orationis puerilis, non modo iis, quae scripta essent, castigandis, pro cuiusque ingenii et facultatis modo, sed etiam actum ipsum et quasi nisum scribendi, et elaborandae orationis adiuvans, praecipiendo, admonendo, cavendo. Nec alii Graecarum literarum amorem debeo, quarum discendarum studium ille mihi, ab iis alieniori, quod ad consilium vitae futurae nihil admodum mihi profuturas, passus eram mihi persuaderi, opportunitate aliqua usus, ita efficaciter iniecit, ut post etiam intemperantiam discendi coercere necesse

habuerit. Denique me deduxit ille in domum Stiglitii, Consularis nuper Civitatis nostrae, a quo quantopere adiutus, ornatus, denique etiam amatus sim, cum sciant omnes, sitque in eo pars magna dignitatis nostrae, non opus est dicere. Itaque morte eius cognita, quamquam multarum rerum iucundissimarum, quas ante attigi, memoria subibat animum, tamen longe maior invasit moeror, quem etiam Scholae illius fortuna, et identidem incursans et se immiscens Stiglitii memoria aggravabat, cuius prudentiam, gravitatem, constantiam, auctoritatem, Civitati alienissimo tempore ademptam, nunc quoque lugemus.

Ad hunc ergo dolorem cum accessisset Gesneri mors, incredibile dictu est, quanto moerore fuerim oppressus. Quo magis abhorrui a consilio hoc scribendi, cum Tu, V. C. statim ab nuncio rei ad vos perlato, a me petiisses. Nunc cum, interiecto longiori tempore, resederit ille tumor, et Tu me subinde admonueris, suscepi Tibi describere imaginem viri: non quo id omnium maxime possem, aut quo confiderem plane exprimere tanti ingenii tantaeque virtutis pulcritudinem, sed ut Tibi, cui virum non nisi de scriptis nosse contigit, adumbrarem utcunque totum ingenium illud et virtutem universam, quae longe profecto latius patuerunt, quam existimare possint, qui sibi imaginem eius e scriptis fingant. In quo mihi plane accidit, quod iis, qui

uxorem cariorem acerba morte amiserunt. Etenim quae cogitatio ab initio, in viriditate, luctus, ita perturbat ac moerore conficit animos, ut eos etiam avocare et avertere ab tali cogitatione necesse habeant, ea paullatim accipit suavitatem tantam, ut eam etiam oblectationis causa sibi proponant, eique libentissime indulgeant. Profecto haec dum scripsi, recensendis animo et intuendis viri bonis, tanta non modo voluptate perfusus sum, ut Tibi saepe gratias tacitas egerim, qui me ad hanc scriptionem impulisses, sed etiam caritate viri incensus, ut, cum maxime amarim, tamen multo magis quam antea amare Gesnerum viderer. Itaque Te quoque, et quicunque haec legerint, ita adfectos ab hac lectione discessuros confido, ut ad pristinum de Gesnero iudicium quamquam praeclarum, benivolentiamque, magnam accessionem factam sentiant.

Natus est a. superioris seculi uno et nonagesimo in Franconia villa*) prope Noribergam, sed Anspacensis ditionis, patre Jo. Samuele, qui ibi sacra faciebat magna cum sanctitatis laude. Hujus de maioribus etsi nihil certi possum tradere, unde planum fiat, an cum magno illo Conrado communes origines noster habuerit; tamen ab eo memini mihi ante multos annos scribi, se vestigiis

*) Cui nomen est Roth.

quibusdam eo duci, ut ab eadem se stirpe ortum crederet: itaque non dubitasse, Conradum imitari, quatuor elementorum figuras in epistolis signandis usurpando, praesertim hortante Jo. Jacobo Gesnero, Tigurinae scholae clarissimo ornamento. Hoc autem ille scripserat mihi, quia vitio dederat nescio quis, quod eo signo uteretur, cui nihil praeter nomen cum illa familia esset commune, atque arrogantiae et vanitatis nomine reprehenderat. At ille non opus habebat ab alio petere nominis claritatem, qui sui ipse ingenii luce nomen suum satis illustre fecisset. Sed de hac re certiora suo tempore tradet, qui vitae Gesnerianae Commentarios scribere instituit, Hambergerus V. C.*)

Patrem mature amisit, annos natos XI; sed affectum patris et curam reddidit vitricus, qui non modo puerum ipse, quoad domi suae habuit, literis erudivit, sed etiam in Gymnasium *Anspacense* deduxit, in quo octo ipsos annos convictu publico, et disciplina literarum usus est. Praeerat tum illi ludo Georgius Nicolaus Koelerus, magnae vir doctrinae, et excellenti docendi solertia, sed qui fama digna carebat, quod ingenii monimenta prodere non curabat. Enimvero

*) Ge. Chr. Hamberger Gesneri opus posthumum: Orphei Argonautica, Hymni, lib. de lapidibus et Fragmenta rec. J. M. G. Lps. a. 1764 edidit, sed quod sciam de Gesneri vita separatim non disseruit.

omni tali monimento illustrius est, quod sibi in Gesnero disciplina sua conformando peperit, et nactus est ab huius grata eloquentia, qua imaginem eius expressit. Ille autem mirifice delectabatur hoc opere disciplinae suae, gaudebatque se ab discipulo doctrina et eloquentia superari. Itaque cum ad eum scribebat, utebatur hac praescriptione: Lentulus Ciceroni suo. In institutis viri huius, quibus eum longe a fastu paedagogico abfuisse, et varietati ingeniorum accommodare solitum disciplinam pateat, hoc maxime numeraverim, quod Gesnerus libenter narrabat. Cum in lectionibus tradenda videbat, quae ad Gesnerum nihil pertinerent, intelligebatque, eum, si nihil aliud, certe nihil acturum, quod vix sperari potest in alacrioris ingenii puero, et tempus perditurum, adferebat, quod ipse ageret separatim a ceteris, locum difficiliorem e scriptore Graeco, aut e Codice Hebraico, saepe etiam una continuatione et sine accentibus scriptum, verba item Graeca aut Hebraica, temere ac nullo ordine contexta, quae, dum ceteros doceret, ipse explicaret, et deinde explicata praeceptori traderet: qua re mirifice adolescentis ingenium ad quaerendum et investigandum acuebatur. Cum nihil attulerit per tales occasiones, patiebatur eum interea alias res tractare, literas Syriacas. Arabicas, Aethiopicas, Samaritanas, pingere, aut ad legendi facultatem exerceri, suppeditatis etiam libris. Atque

ad harum linguarum omnium, etiam novitiarum, Francicae, Italicae, Britannicae initia percipienda privatim, docendo, hortando adducebat. Quorum institutorum prudentiam sibi plurimum profuisse fatebatur; libenterque commemorabat, quantum temporis illa cura praeceptoris et indulgentia lucratus esset, quod sibi in alia disciplina periturum fuisset, et permultis praeclaris ingeniis perit per condiscipulorum tarditatem et superbam inscitiam praeceptorum, ad contemtum sui trahentium et irascentium, si quis non vult bonas horas sibi perire. Quo nomine mihi olim memini quendam de praeceptoribus iniquiorem fuisse, qui, sive ipse animadverterat, sive ab aliis audiverat, me, dum ipse suo modo interpretaretur, quae haberet in manibus, alia legere. Herodiani quodam tempore historias interpretabatur, sed, sive suo quodam instituto, sive potius eorum causa, qui parum profecissent, quorum solet esse in Graecis magnus numerus, tardissime progrediebatur, cum in singulis verbis diu haereret, omnia cum pulvisculo excuteret; cum ego, tarditatis illius impatiens ita eum praecurreram in textu Graeco legendo, ut in extremo libro decurrerem, cum ille adhuc moliretur in primo. Cum igitur aliquando me vidisset attentius defixum in libro meo legendo, nec dubitaret, quin aliud legerem, quam quod ipse explicaret, repente, dum alius recitat, quod iusserat, descendit de cathedra,

et me oppressurus suspenso gradu adrepit mihi. Iubet me pergere in lectione ab alio coepta. Ego coepi quaerere locum: ab vicino, ipso inspectante, petere librum. Tum ille, velut me in manifesto delicto deprehendisset, accusare fastidium meum. Et parum aberat —. Ego autem, animo sumto, ei demonstrabam, Herodianum esse, quem legerem, adfirmantibus etiam vicinis: et res ipsa fidem faciebat, cum nullus alius liber in manibus esset: mihi nimis lentum negotium esse: itaque praegressum esse legendo, et cum maxime versari in ultimo. Proferebam etiam chartulas, in quibus quaedam excerpta e libris singulis scripseram. Hac ille demonstratione confusus conticuit, nec mihi postea molestus fuit. Et narrabat mihi Freytagius, eum apud se hoc nomine de me questum, quod ea res ad contemtum sui pertinere videretur: se autem ei sic respondisse, ut diceret, cum meum studium omnibus notum esset, nec ipse ignoraret, me iam tertium annum acerrimo studio in Graecis versari, securum esse de me, et, quid legerem, inquirere non debuisse. Est sane res maioris prudentiae et artificii, quam vulgo credunt, multos, in tanta ingeniorum, adde etiam profectus diversitate, una disciplina continere, sive docendi rationem ita ingeniorum varietati accommodare, ut eodem tempore tarditati et celeritati consulas, illam incites, hanc non retardes et frangas. Eius rei nec una ratio est, nec eadem

cadit in omnia docentium ingenia. Sed de ea re hoc loco dicere ac praecipere nihil attinet: de Gesnero dicere instituimus! ad hunc igitur redibimus.

Non uni praeceptori carus erat Gesnerus, sed omnibus, qui praeclara ingenia cognoscere et amare didicerant: in his inprimis Jo. Frid. Weilio, viro multae et elegantis doctrinae, qui studia Principum Anspacensium Friderici et Guilielmi Friderici magna cum fide et pari laude rexerat. Is igitur non modo tum Gesnerum multis beneficiis adfecit, sed etiam Academicis studiis prospexit, lauto stipendio impetrato, quo tenuitas fortunarum sublevaretur. Dimissus ex Anspacensi disciplina Jenam abiit, audivitque praestantissimos Philosophiae, Matheseos, Historiae, linguarum ac Theologiae doctores; sed imprimis Danzium et Buddeum sectatus est. Ab illo quidem ad intimos literarum Hebraicarum recessus adductus est, nec minus Syriacae, Chaldaicae et Arabicae linguae idoneam et ad Hebraicas literas utilem scientiam. Buddeum autem assidue audivit, Theologiam, Controversias, Historiam Ecclesiae tradentem, itemque Grotii divinum de jure belli ac pacis opus interpretantem. Et hunc quidem ita cepit ingenii admirabili praestantia, doctrinae recto studio, ac mox doctrina ipsa et virtute, ut eum vellet esse in contubernio filii Caroli Francisci, qui in aula Ducis Gothani, Consiliarii, ad extremum Procancellarii munere magna cum laude functus

ante paucos annos mortuus est. Atque etiam opera eius in rebus privatis, quae quidem ad literariam rem pertinerent, utebatur. Nec eo utebatur ut ministro, sed ut amico, saepe etiam consiliario, omniumque bonorum suorum in communionem vocabat. Ei bibliotheca viri patebat: multo magis ipse, h. e. doctrina, consilium, animus. Cum eo saepe disserere in horto, quoties res et tempestas sineret, deambulare; quoties otium suum oblectare vellet, Gesnerum vocare, non modo ut in societatem oblectationis veniret, sed ut eam etiam ingenii sui sermonumque amoenitate augeret. Erat autem Buddeus, ut commemorabat Gesnerus, in summa gravitate, tamen, cum animum remiserat, et ab laborum severitate ad otii hilaritatem descenderat, mirificae comitatis; cuius tum opportunitate usus Gesnerus eliciebat sermones de quibuscunque rebus vellet, h. e. quas maxime cognoscere cuperet, nec unquam ab tali sermone, nisi doctior, recedebat. In hac domo etiam natum primum est studium historiae literariae, cuius discendae et bibliotheca copiosissima et multo magis dominus eius amplam facultatem dabat. Ceterum cum bene intelligeret Buddeus, quanta materia esset in ingenio Gesneri, et iam etiam doctrina in multis generibus literarum, inprimisque in eo, quod ad humanitatem pertineret, confideretque, in eo doctorem excellentem habituram esse iuventutem scho-

lasticam, impulit eum primum ad petendos honores, per quos docendi ius in Academiis datur, paullo post autem commendatione sua perfecit, ut ad munus docendi in Scholam Vinariensem vocaretur, cui per XIII annos summa cum fide et pari laude praefuit.

Ea conditio longe inferior ingenio et doctrina viri erat. Itaque subinde expetebatur ad maiora et lautiora munera. Sed erant alia, per quae retinebatur ita, ut nulla eum conditio ab his sedibus abstrahere posset: primum omnium Frid. Gothilf. Mareschalli e Greifiis, qui principem in aula Ducis locum tenebat, constantissima benivolentia et inusitata liberalitas. Nam cum esset ipse doctissimus et omnium literarum amantissimus perspexissetque Gesneriani ingenii et doctrinae praestantiam, ita Gesnerum adsciverat, ut quotidie apud se coenaret, etiam inter illustres convivas, secum in praedium iret, in bibliotheca, quam egregie instructam habebat, sederet disserendi causa, denique super omnibus, quae ad ecclesiasticam et scholasticam rem pertinerent, consuleret. Cuius rei etiam hunc fructum libenter Gesnerus commemorabat, quod cum multis illustribus viris notitiam, etiam amicitiam contraxisset, per quas multis deinde profuisse. Accesserat etiam cura bibliothecae, quae de Logaviana et Schurzfleischiana instructa erat in arce principis, et librorum opti-

morum, praesertim historicorum, copia abundabat. Huic bibliothecae septem ipsos annos ita praefuit, ut quicquid temporis ab aliis curis et laboribus vacaret, in ea ordinanda, et multo magis in Commentariis conficiendis consumeret, non qui nomina librorum ordine certo digesta haberent, sed qui argumenta, quae vel totis libris, vel singulis librorum partibus, non modo ex instituto et de consilio librorum universorum, sed etiam obiter explicarentur. Eam rem sic agebat, ut libris singulis perlustratis, saepe etiam lectis, titulos rerum in schedis notaret, et in cistulas ad certum ordinem dispositas conderet, quas ad extremum, cum omnes perspexisset, in Commentarios digereret, atque ita et sibi et aliis facultatem pararet reperiendi, quicquid de quaque re in libris illius bibliothecae esset. Aliquoties eum audivi, quum diceret, se in illo tanto ac diuturno labore hac spe sustentatum esse, quod putaret, eo perfecto communis cuiusdam Oraculi sedem in illa bibliotheca fore, quod et ipsis, et per se consulentibus responsa de omnibus rebus daret; interdum per iocum, Oraculi nomen etiam ad se transferebat. Sed illa spes ad irritum cecidit, fortuna quadam, ut tum interpretabatur, adversa, ut eventus docuit, providentia quadam divina, quae vincula illa, per quae Vinariae tantopere adstringeretur, abrumperet, ut ad loca deduceretur ea, in quibus dignum tali ingenio atque doctrina

theatrum, et amplior bene de literis merendi materia contingeret. Et solebat hoc imprimis libenter usurpare sermonibus, nec modo providentiae divinae de se tam bene meritae praedicandae causa, sed etiam, ut alios confirmaret, et eorum spem ad illius providentiae benignam sapientiam converteret, nihil sibi omnium, quae animo suo sibi destinasset, et in magna felicitatis parte expetisset (quae multa mihi per multas occasiones, etiam mea causa, commemorabat) contigisse, sed omnia alia, votis suis ac spe maiora. In quibus maxime ponebat illum Vinariensem casum. Nam mortuo Guilielmo Ernesto Duce, cum Mareschallus ab administratione rei publicae summotus, multique, ut fit, una loco pulsi essent, qui eius gratia locum suum obtinuissent, malum illud etiam Gesnerum contigit praeter ipsius et omnium opinionem. Etenim ita etiam novi Principis gratia floruerat, ut eum certe salvum omnes, multi etiam honoratiorem fore putarent. Amabat Princeps literas: commendatus ei Gesnerus erat a Buddeo, quo praeceptore quondam Halis Princeps usus erat: saepe ei liberalissime promiserat, aliasque benivolentiae significationes dederat. Venerat aliquando ad eum, qui thesauros auri atque argenti maximos aliquo loco diceret latere, eosque se indagatos arte sua eruturum promitteret. Benigne accepta erat impostoris promissio: ipse, dum perficeret promissa,

laute habitus. Dies unus, alter, tertius: nihil fit. Cum dies bene multi abissent non exsoluta fide urgereturque a Principe, redactus ad angustias, nihil, ait, sibi ad inveniendum obstare praeter unam formulam, cuius vim assequi satis non posset: in hoc incili se haerere: si quis inde se posset expedire, ad effectum rei suspectae venturum. Eundum est ad Gesnerum, inquit Princeps: omnia ille scit. Itur ergo ad eum. Gesnerus negat, se artes magicas didicisse aut exercuisse: enimvero consideraturum formulam. Venit in mentem, se huiusmodi quid in libro aliquo vidisse, forte Trithemiana Steganographia. Hanc ergo primam adit: reperit ecce totam formulam. Re ad Principem delata, et fraude cognita, multatus, uti dignus erat, impostor abit; ceterum Gesnerus laudibus ferri: hunc vero esse virum: eum minus digne nunc haberi; ubi ad se summa rerum venerit, longe ornatiorem fore. Itaque ei tum, ut dixi, non modo incolumitas, sed etiam novi honores opinione hominum et fama destinabatur. Sed omnia alia evenere. Ademta est bibliothecae cura, quamvis deprecantibus omnibus, qui aliquid apud Principem possent, et hunc unum idoneum ei curationi asseverarent. Rogabat ut sibi modo absolvere opus institutum liceret. Id quoque negatum est. Tum vero displicere Vinaria, nec modo hanc ob causam, quod intra muneris scholastici angustias cogeretur, sed

quod etiam nimis adfligi videret domum in se tam beneficam, et alios, quos coleret atque amaret. Itaque cum ei paullo post oblata esset Gymnasii Anspacensis gubernatio, libenter accepit conditionem tanquam divinitus oblatum donum, quod etiam commendationis non parum haberet a facultate bene merendi de Schola et Urbe de se tam bene merita, et illo ipso anno, quo plaga tanta injecta erat, sublatis rebus, migravit. Eo venit exoptatissimus omnibus, summis infimis in favorem viri effusis. Et ipsum audivi narrantem, quomodo post multorum annorum intervallum adfectus fuerit, cum ad illum pueritiae suae nidum venisset, et in amplexus veteris praeceptoris Koeleri, qui nuper ad Praesulatum Svabaccensem a scholastica statione traductus erat. Sed omne tempus, quod inde apud Anspacenses egisset, iucundissime exactum esse praedicabat: cuius suavitatis partem bonam Oedero V. C. tribuebat, quem in scholastica curatione collegam concordissimum habuerat, et in consuetudine quotidiana periucundum confabulatorem. Quo fecit libentius. ut utrumque filium, in disciplinam acceptum, primum ad elegantiam doctrinae formaret, deinde bene conformatos proveheret. Nam maior natu commendatione eius Gymnasium Thoruniense regendum accepit, eique rei dexterrime praefuit; sed intemperantia studiorum, ut audivi e Geretio, clarissimo illo Ecclesiae Thor. Antistite,

Gesneri cognato, atque ut opinor etiam moerore amissae ex partu uxoris, Geretiae, vitam praecipitavit: alter in Carolino Collegio apud Brunsvicenses magna cum laude philosophiam et mathematicas artes docet.

Verum Anspacensis commoratio non fuit diuturna, tredecim fere mensium. Vacabat tum apud nos Rectoris in Schola Thomana locus. Cum eum Senatus mandare quam maxime idoneo viro cuperet, primoribus Collegii Gesnerum impense commendavit illustrissimus Bunavius, qui tum Senatui Ecclesiastico Dresdae summa cum dignitate praesidebat, et omnibus, qui exquisitius docti essent, verissime et enixissime favebat: nam casu in hac Urbe erat inspiciendarum rerum Academicarum causa. Acceptum est saluberrimum consilium ab iis, qui maxime consultum scholae cuperent, et acceptum est hoc facilius et libentius, quod non modo de doctrina viri constabat, sed erant etiam, quibus exquisita viri humanitas et elegantia nota esset. Etenim non multis annis ante Thomas Fritschius, qui nobilem librariam in hac urbe factitabat, cum Jenae Buddeum magnifice de eius doctrina iudicantem audisset, cupiditate eius cognoscendi incensus, dum huc rediret, per Vinariam iter fecerat, atque ipsum secum Lipsiam abduxerat, tum animi causa, tum ut eius consiliis in rebus nonnullis, quas pararet, inprimis in Lexici Fabriani, itemque historici repetitione uteretur. Is eum adduxerat in conven-

tum virorum primariorum, Stiglitii, Boerneri, Baudisii, Menkenii, Mascovii, Wagneri, qui singulis diebus Martis ab hora sexta coibant. Erant ibi primum sermones de literis: sequebatur coena frugalis, quae et ipsa sermonibus talibus exhilaretur. Munus excipiendi convivas in orbem ibat, et licebat adducere, si cui hospes venisset, cuius ingenium ab talis conventus consilio non abhorrere videretur. Narrabat mihi Stiglitius, quo tempore consilia de eo vocando agitabantur omnes mirifice captos fuisse viri ingenio, doctrina, quae sine ostentatione paedagogica proferretur, et morum urbanitate. Invitatus igitur est literis Senatus ad Scholam Thomanam gubernandam. Nec dubitavit accipere, quod deferebatur: non quo poeniteret sortis suae et Anspacensium, sed quod sibi maiorem hic facultatem dari putaret bene de literis merendi, nec sine numine divino eam sibi conditionem oblatam. Venit huc mense Septembri anni trigesimi, exceptusque est ita, ut facile agnosceret propensissima omnium in se studia, et summam in sua doctrina et dexteritate fiduciam; cum ei non modo honos a primariis viris haberetur maximus, sed etiam potestas fieret rei scholasticae, ut videretur, ordinandae. Saepe erat cum primoribus Civitatis ad colloquendi vel coenandi causa: ei liberi in disciplinam dabantur: omni genere liberalitatis cumulabatur. Unum ex eo genere commemorasse sat erit. Cum prima hieme,

nondum absoluta Scholae exaedificatione et domicilii, quod ei destinabatur, longius ab schola habitaret, publice dabatur pecunia, ut sellam adopertam conduceret, qua deferri in scholam et, finitis lectionibus, referri domum posset. Sed omnium maxime et constantissime eum amabat ac tuebatur Stiglitius, Scholae Thomanae tum Curator, qui etiam amorem eius ad extremum ita conservavit, ut etiam audito Gesneri nomine gauderet. Incredibile dictu est, quantum Scholae illi profuerit, non modo disciplina eius rectius ac novis legibus constituenda et auctoritate regenda, sed etiam literis nova tum apud nos et pulcerrima ratione tradendis. Nec minus dixerim meritum de literis universis. Nam profecto etiam rectius ac melius de literis humanioribus, earumque vera et iusta scientia, et Latine scribendi facultate, iudicare, nostros homines coepit docere. Quae res ei etiam invidiam apud nonnullos contraxit, qui cum in his literis ante crediti essent excellere, eo cognito, magnam pristinae de se opinionis deminutionem factam sentiebant. Augebat invidiam primorum in eo praeter ceteros laudando, colendo et ornando inusitatum studium: quam ille tamen modestia, et summa in omnes humanitate lenire tentabat. Sed eius valetudini aër, victus, imprimis, ut ipse aiebat, aqua non bene convenire videbatur. Nam plerumque non statis valuit, et his ita aegrotavit, ut vitae periculum adiret, semel

anno primo, iterum quarto, illo ipso tempore, quo ei Gottingensis conditio offerebatur: quamquam posterioris morbi etiam alia causa fuisse videbatur, de qua dicere non est necesse. Quo facilius ei persuaderi potuit, ut ea conditione sibi utendum putaret.

Abiit ergo *Gottingam*, dolentibus omnibus, qui, quantam iacturam faceret Schola et Civitas ipsa, intelligerent. Ibi inter primos fuit, qui scholis habendis erudirent, quos novae Scholae fama contraxerat, et allicerent fama nominis alios. Et fuit haud dubie per omne tempus princeps eorum, qui plurimum ei doctrina et consilio prodessent, eiusque gloriam fama ingenii et doctrinae, operibusque praeclaris longe lateque propagarent. Itaque probatissimus et carissimus fuit, quoad vixit, operis pulcerrimi post Deum auctori, et non modo illius, sed ipsarum literarum Statori unico, Magno Munchusio*); cuius de laudibus si ita dicere vellem, uti dignus est, atque ipse sentio, longissima mihi explicanda esset oratio; quam hic locus non capit. Et sunt eius opera et praeclare facta vel disertissima oratione disertiora. Gesnerus quidem

*) Gerlachus Adolfus de Münchhausen (1688--1770), Conditor ac Curator academiae Georgiae Augustae Gottingensis ac regis administer omnium consiliorum, cui cura sacrorum et scholarum tradita erat, dignus est, cuius vita ab erudito et rerum perito viro singulari libello describatur.

in eo pulcerrimam et maxime amabilem felicitatis suae atque etiam gloriae partem verissime ponebat, quod, quicquid vel commodorum vel ornamentorum sibi Gottingae contigisset, id omne de manu illius acceptum teneret. Sed multiplicem personam ibi sustinebat, primum Professoris humanitatis universae, deinde Bibliothecarii, tertiam Antistitis Seminarii Philologici, quartam Inspectoris Scholarum per Luneburgicas terras universarum. Ac primum quidem quomodo sustinuerit, si Tibi dicam, Ruhnkeni Clarissime, iniuriam fecerim iudicio Tuo.

Bibliothecarius qualis fuerit, ea, quae de Vinariensis bibliotheca curatione dicta sunt, et vero etiam multiplex linguarum et doctrinarum scientia, quaerere non sinunt. Ipse autem non modo scientia Bibliothecariorum omnium longe princeps erat, sed etiam elegantissima humanitate, et exprompta adversus hospites facilitate. Quoties ad usus communes patebat Bibliotheca, ipse praesto esse, circumire, qui adessent, elicere sermones, consilia dare, libros ei rei, de qua quaererent, idoneos indicare, praebere, viam reperiendi, utendi, demonstrare ac munire. Hospites autem quoties ad bibliothecam visendam venissent, sermonem ad sua cuiusque studia trahebat, quid in eo genere rarum, praecipuum, proprium essèt, ostendebat, de rebus ipsis, quoad cuiusque captus ferret, et sine scholastica ostentatione posset, disserebat. Itaque illi sic discedebant, ut,

doctrinam potius an elegantiam et humanitatem praedicarent, vix decernerent. Et est illa bibliotheca, ubi aliquis optet Bibliothecarii munere fungi, digna Bibliothecario Gesnero. Non dicam, quam bene habitet, quamquum hoc quoque in bibliotheca laudatur. Initia illius, quae vidi ipse in dedicatione scholae novae, erant ea, ut iustae bibliothecae modum haberent. Sed ab illo tempore, ampliata utrimque sede sua, incrementa cepit, quanta vix tribus seculis alia speret. Quicquid uspiam dignum illa sede prodit, id eo defertur: quicquid quispiam de Doctoribus publicis optet ibi esse, id, utibi sit, curatur. Catalogi ab omnibus Europae partibus convolant ad Munchusium; ab eo ad Bibliothecarium veniunt, ut quid ipsi, quid Professoribus placeat, ematur, nulla copia viri summi liberalitatem fatigante.

Seminarium Philologicum, ipsius de consilio institutum, habuit eundem adeo auctorem et praesidem. Scripserat olim, adhuc paene iuvenis Jenae de Buddei sententia: *Institutiones* rei scholasticae. Eius libri tum consilium erat, ut lectionibus super eo habendis iuvenes idoneos conformaret ad scholasticum munus recte obeundum; ne agendo demum discere necesse haberent. Sed id consilium tum erat impeditum vocatione Vinariensi. Videbatur ei consilii huius ad rem deducendi opportunitas data esse Gottingae, ubi et facultas invenum esset,

ea studia aemulantium, et necessitas talis instituti ostenderetur, ante omnia, ubi haberet Maecenatem, animo et voluntate et liberalitate ad omnia paratissimum, quae bene consulerentur. Ita tum Seminarium hoc est institutum. Recipiuntur, exactis studiorum tirociniis, qui, de praesidis iudicio, ingenio et voluntate parati sunt ad rem scholasticam administrandam. Hi ab eo docendo, monendo, exercendo, ad id genus provinciae bene administrandae, et omnes partes eius recte peragendas praeparantur. Et sunt iis regia beneficentia stipendia constituta. Sed tota instituti ratio ab ipso Gesnero literis perscripta est nec indiget oratione nostra. Id autem pluribus scholis valde profuisse, ut ego non dicam, Tua Te sponte iudicaturum esse.

Minus felix fuit Inspectio Scholarum, non Gesneri culpa, qui sui consilii copiam omnibus et doctoribus scholarum et curatoribus patere volebat, illis in docendi ratione, his in delectu doctorum, et doctorum ipsorum opera, vita, moribus, disciplina idonea regendis. Sed et doctoribus multis ille talis monitor et magister non valde placebat, et ceteri etiam, ne sui iuris deminutio fieret, timebant: quasi aliud verius, et maius ius esset, quam recte et utiliter facere, sive tua sponte, sive ab alterius consilio et admonitu facias. Et audio, Gesnero mortuo, hanc Inspectionis provinciam esse sublatam, rogantibus Civitatum Magistratibus,

et facilitate atque indulgentia primatum aulicorum.

His quatuor personis adiuncta est ante hos X annos quinta, cum, instituta Academia doctrinarum, ipsi Classis historica et philologica credita est, ad extremum etiam totius Academiae gubernatio. Hanc quoque personam ita gessit, ut et Academiae gloriam nomine suo illustraret, et pluribus literarum capitibus novam lucem accenderet, cum se ad ea diligentius rimanda et illustranda dedisset. Ea quae sint, Commentarii Academiae docent, et Schedae Gottingenses*) quae de libris novis exponunt. Per eam occasionem etiam deductus est ad Orphica, certe diligentius tractanda, de quibus post dicemus. Neque haec, quamvis multa et magna et plena laboris, ita eum occupabant, ut nihil superesset temporis ad literas scriptis iuvandas et ornandas: quae ab eo tot ac talia habemus, ut nihil aliud egisse videri possit. Lipsiae quidem inter multos et statos labores, et qui in Scholae instauratione extra ordinem accedebant, ut minora taceam, Rei rusticae scriptores absolvit, et Lexicon Fabrianum totum iterum recensuit, correxit et locupletavit. Gottingae autem, nt scis, Lucianum Latinum fecit et notis exquisitis ornavit, Quintiliani

*) „Göttingische gelehrte Anzeigen, unter der Aufsicht der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften“ titulus legitimus est.

Oratorias Institutiones, Plinii Epistolas et Panegyricum, Horatium et Claudianum castigavit et utilissimis eruditionisque accuratae plenissimis notis illustravit denique Thesaurum Latinitatis, opus maximum et laboriosissimum et eruditissimum edidit, vel unum ad immortalitatem nominis et perennem gloriam suffecturum. Et illa minora prope innumerabilia ne numero quidem, quae vel per occasiones solennes publice scripsit, vel aliis privatis de causis. Inter haec Gottingae ita valuit corpore, ut semel tantum periculose aegrotaverit, ante hos decem annos. Quod periculum elapsus, tamen a reliquiis mali infestatus, ad extremum etiam oppressus est. Modo pedes ab incumbentibus eo vitii reliquiis intumescere cum pruriente rubore: modo attollente se ad intestina malo, coctio et excretio turbari, superveniente etiam interdum maligno alvi fluxu. Sustentabat tamen malum naturalis animi et corporis vigor, ut sufficeret laboribus, atque etiam pristinam hilaritatem conservaret. Nec dubitatur, quin longius vitam tracturus fuerit, nisi supervenissent, per quae validius irritaretur malum, et pernicies accelaretur. Culpam ergo festinatae mortis bellum sustinet, inprimisque superioris hiemis saevitia, quae aëris immunditie, et victus tum inopia, tum insolentia, etiam bene valentes adflixit, ac saepe oppressit, nedum languentes et male adfectos. Nam uxoris mortem, quae et ipsa in socie-

tatem causarum vocari possit, ita placide et constanter tulit, ut ad perniciem corporis valuisse vix videatur. Primum gravius tentatus est mense Septembri anni sexagesimi, cum, in reditu a legatione ad Xaverium Ducem, diutius aërem humidiorem in Visurgi amne hausisset. Superiori itaque anno, in omnibus ad me literis, mortis sibi propius minantis mentionem fecit, ut interdum etiam dubitare de Orphicis absolvendis videretur. In literis autem a. d. V Kal. Jun. scriptis etsi ostendebat, se propter vacationem scholarum habendarum sperare, ad finem venturum Syntagma Orphicum, tamen addiderat, nisi quid gravius incideret, et de diarrhoearum molestiis iis, quas medici nostri ad paralysin viscerum trahebant, et ad mortis vicinae periculum. Quae praedictio eventum suum habuit. Nam vertente Julio ita aucta est mali vis et imbecillitas corporis, ut mortem prope adesse appareret; quae consecuta est a. d. III Non. Aug.

Arbitror Te animadvertisse, Ruhnkeni Clarissime, per totum huius narrationis decursum, in Gesnero non minus rarae fortunae, quam doctrinae exemplum extare. Eius felicitatis magnus cumulus fuit, immo permagna pars, in matrimonio, quod Vinariae inierat cum Elisabetha Charitate Eberhardia, Sacerdotis Gerani in Ducatu Gothano filia, quam sola animi et virtutis praestantia incensus duxerat. Erant in ea omnia, quae beatum matri-

monium redderent: amor et reverentia mariti insignis, liberorum diligentissima cura, rei familiaris administratio plena scientiae, fidei et parsimoniae honestae, quae decus conservaret, et studio mariti non adversaretur. Memini, cum ipse bonam copiam librorum, in auctione externa emtorum, acceptam mecum perspiceret, eam adstare, cum pretia cuiusque dicerentur, probare salubritatem emtionis, laudare librorum pulcritudinem, denique optare, ut etiam maior copia emta esset. Haec an per simulationem dixerit, nec ne, haud pro certo dicam: vocis quidem sonus et oris species nihil habebant, quod simulationis suspicionem faceret. Ceterum si, ut est feminarum ingenium, aliter de hoc genere sumtus faciendi sensit, prudentia tamen feminae apparet, quae innocenti studio viri non adversaretur, sed ei potius verbis indulgeret. Quo minus miranda est illa constantissima concordia et pietas mutua, cuis vix aliud pulcrius exemplum vidi. Et tulerunt hae tantae virtutes praemia digna, per liberos ingenii praeclari et fortunae optabilis. Nam filius Carolus Philippus, ob medicae doctrinae et artis, atque etiam virtutis reliquae praestantiam, inter Medicos Regis Poloniae adscitus est, atque ornamentis Consilarii aulici condecoratus; filia autem Christiana Elisabetha est in matrimonio eiusdem artis, fortunae, et ordinis in aula Casellana viri, Jo. Jacobi Huberi: quibus, et ipsorum, et parentis

causa, optabile est, etiam in posterum omnia secunda contingere.

Haec habui, quae de vita viri summi Tibi, V. C. narrarem: in quibus ipsis eius, h. e. ingenii, animi, et morem imaginem, si non plane expressi, tamen non leviter adumbravi. Sed magis elaboranda est illa adumbratio, ut plane Gesnerum perspicere, et animo contueri totum possis; quod Te maxime intellexi a me expetiisse.

Ingenio ab omni parte excellenti et rari exempli fuisse, nemo dubitaverit, qui, quae scripserit, et quomodo scripserit, quaeque etiam in iis generibus calluerit, in quibus nulla monumenta prodidit, non ignorat, omninoque per consuetudinem familiarem eum cognovit. Quanta felicitate ac celeritate in arripiendo, et firmitate in retinendo fuerit, multitudo linguarum ac disciplinarum argumento est, quas paene puer perdidicerat, maturiori autem aetate vel exquisite, vel supra mediocritatem callebat. Et tamen interdum memoria minus, quam vellet, se valere dicebat, ridebatque philosophos quosdam recentiores, qui etiam a memoriae magnitudine iudicandi vim debilitari dicerent, hanc autem maiorem esse in iis, qui memoria parum valerent. Sed satis fidebat memoriae in iis rebus, in quibus domicilium ingenii posuerat. Itaque non utebatur Excerptorum auxilio, nec alio subsidio memoriae, quod nos quidem cognoverimus, nisi quod interdum

in capite librorum lectorum notabat quaedam insignia in utramque partem. Cum se ad scribendum dederat, omnia ei veniebant in mentem, sine cogitandi contentione. Itaque non diu moliebatur, sed brevi tempore profligabat, paene sine labore ulla, quae alium valde fatigarent. Cum in nodum difficilem inciderat, ut in emendando, interpretando, fere in prima intentione ingenii occurrebat, quod quaereret: ubi res non processerat, semel iterumque tentando, ultra non quaerebat. Neque enim vim faciendam esse ingenio: elicienda esse, non exprimenda, quae probare perito et eleganti iudici velis: quae nimis laboriose quaesita sint, vultum nitentis habere: his ipsis verbis, per iocum utebatur. Atque hinc illa omnium, quae scripsit, naturalis et grata simplicitas, quae paene cogit probare inventa eius, et de rebus omnibus sententias. Sed huic tantae ingenii felicitati adiunctum erat plurimum urbanitatis et venustatis, non modo illius, quae in toto habitu orationis et rerum tractandarum modo cernitur, sed etiam eius, quae in singulis sententiis ac dictis se profert.

Scientiae paene infinita copia erat. Orientis linguas prope omnes callebat, Hebraicam, Chaldaicam, Syriacam, Samaritanam, Arabicam, Aethiopicam: Hebraicas literas ita exellenter, ut certare de principatu cum principibus earum literarum posset. Audivi eum, cum diceret, se Danzii de his literis

libros, si perirent, restituturum. Latinarum et Graecarum literarum principibus adnumerare nemo dubitaverit. Poëtas, Oratores, Historicos, Philosophos pari studio ac diligentia legerat, nec minus diligenter res, quam verba tractarat. Nec ita admirabatur veteres, ut contemmeret recentiores. Nam et hos legendo cognoverat. Theologiam ex eleganti Buddei disciplina acceptam nunquam dimiserat, nec erat quicquam in ea disciplina, quod eum fugeret. Sed laudabat Theologiam, quae e fontibus sacris ducta, et literis ornata esset. Novam hanc subtilitatem demonstratorum metaphysicorum non magis, quam veterem illam scholasticam, probabat, et in rebus theologicis ἀσφάλειαν magis ab sensu impresso per scripturas et agentem per eas Spiritum S. quam ab subtilitate demonstrandi laudabat atque expetebat. Itaque vix ferebat, testimonium Sp. S. quod vocamus in arte, repudiari, de quo etiam, non ita multis ante mortem mensibus, indignatiunculam quandam suam literis apud me effudit, quem in eo sibi consentientem sciebat. Quaestiones subtiliores, et ad summam religionis nihil pertinentes, sed controversiae plus quam veritatis et utilitatis habentes, aversabatur. Itaque de iis disputationes etiam a se amovebat, negando se Theologum esse, usus per iocum Italico Sixti dicto: Jo non sono Teologo: quod vidi etiam in partem deteriorem per imperitiam aut malignitatem trahi.

Philosophiam vehementer amabat. Veteris scientissimus, etiam novam et eius inventa tenebat, nulli sectae addictus. Itaque cum hic esset, non minus saepe mecum de philosophia, quam de literis Graecis et Latinis, disserebat, Historiam naturae adamarat lecto diligenter Plinio, naturae historico. Sed etiam recentiorum observata libenter cognoscebat. In quo magnum adiumentum habuit Gottingae a consuetudine plurium naturae scrutatorum, Halleri, Segneri, Holmanni, et instituta imprimis Academia, de qua supra dixi. Sed iam in hac urbe profecerat e Walthero et Platnero, quibus utebatur plurimum, itemque Hausenio, cuius etiam experimenta physica spectare cupiebat, quae tum primum proposuerat rerum naturalium studiosis, cum negaret sibi turpe fore, si horum spectator inter adolescentes sederet: cum illa mimica spectacula sine turpitudine promiscue quaelibet aetas adiret. Sed haec Hausenii, praeceptoris mei amantissimi, Mathematici excellentis et ἀποδεικτικωτάτου, mentio me ad eam partem doctrinae Gesnerianae deducit, quam literatores vulgo non attingunt, cum superiores illi principes, Melanthon, Camerarius, Jos. Scaliger, P. Victorius, aliique magno studio amplexi sint. Itaque, ut alia incommoda taceam, interdum accidit, ut in poetis, ubi Astronomica attingunt, vel haereant, vel turpiter labantur. Gesnerus autem non erat in hac parte doctrinae rudis, ut qui etiam

Algebram tractasset; negabatque perfectam humanitatis doctrinam sine illa scientia contingere posse. Et studiose commendabat adolescentibus hanc doctrinam qua etiam ingenia acuerentur ad omne genus doctrinae recte percipiendum, et ad coercendam ingenii lasciviam, comparandamque ἀκρίβειαν in omni genere doctrinae.

Historiam non modo *veterem* ita cognoverat, ut excelleret, sed etiam *recentiorem* non neglexerat. Lexici historici, quod e Buddei instituto per Thom. Fritschium curatum est, cum editio altera pararetur, ei mandata est pars ea, quae ad Brunsvicensem et Brandeburgicam historiam pertineret. Et quae in Relationibus de libris novis IX, 9 itemque in prolusione aliqua de Russici Imperii historia scripta sunt, ea vero ita probata sunt, ut etiam Commentariis Academiae Petropolitanae insererentur. Habuerat huius scientiae augendae amplissimam facultatem in bibliotheca Vinariensi, qua vix alia est in hoc genere locupletior. Attigerat etiam Jus Civile Romanum, praeceptore Laur. Andr. Hambergero, quem Gravinae Origines Juris interpretantem Jenae audierat. Neque enim ignorabat, quam multa essent in libris Latinis, quae sine iuris illius scientia satis intelligi et explicari non possent.

Latinae eloquentiae non praeceptorem magis excellentem, quam exemplum rectissimum et perpölcrum fuisse, nemo dubitaverit. Praecepta dicendi

non inutilia putabat, sed in docenda iuventute iis parce utendum censebat: admonebatque assidue suos, ne in iis magnam spem ad bene dicendi ac scribendi facultatem ponerent, sed in exemplis potius accurate cognoscendis, et in exercitationis assiduitate et constantia. Imitationem exemplorum commendabat, non servilem illam, sed liberalem, quae exemplis bene et assidue cognitis, et ingenii bonitate constaret, h. e. ea, qua ipse usus esset. Puritatem orationis Latinae laudabat, et pueris imprimis sectandam dicebat, cuius aetati ea cura conveniret; ceterum superstitionem morosam improbabat, magisque habitum universae orationis curandum, et ad exempla recta fingendum dicebat. Itaque in castigandis et iudicandis vel discipulorum vel aliorum scriptis, qua verba et phrases, minus acerbus erat, etiam subtimidus, ne reprehenderet, quae idonea auctoritate defendi possent, patiebaturque in eo sibi discentes obloqui. In Scholis non probabat morem singulorum scripta privatim corrigendi, non praesentibus, qui scripsissent. Eum laborem frustra fere insumi, quod plerique vel negligerent inspicere, quae emendata essent, vel rationem et causam emendationis nescirent. Itaque sic instituerat in Schola Thomana, ut in exercitationibus publicis, maiores et provectiores statim Latine exciperent, quae Germanice proponeret, et audientibus omnibus, quos excitarat, corrigeret, ut

inde et alii proficerent, et peccata sua emendarent. Ceterum, dum illos audiebat, modo hunc, modo alium interrogabat, quid ipse scripsisset, vel libros inspiciebat: interdum etiam veluti consilia cum discipulis inibat, de modo recte vel exprimendae sententiae, vel scripti emendandi, ut omnes acueret. Ipsius oratio pura est, elegans, perspicua et venusta, etiam cum tenuissimas res, ut grammaticas et criticas, tractat: in ceteris, quae aliquem ornatum capiunt, crebra sententiis acutis, novis et, ut res sunt, vel gravibus, vel suavibus, adspersa verborum floribus, non oppleta, leniter profluens, bene vincta et omnibus de causis mire dulcis. Quas ob virtutes, quicquid scripserat, cupidissime legebatur. Nunquam deerat, quod diceret apte ad causam, et ad personas. Ipsae illae praefatiunculae breves in capite Tabularum, quae lectiones Professorum indicarent, semper aliquam bonam et non vulgarem sententiam habebant, aut si hanc, tamen novo modo tractatam, et hanc ab causam suavitatis commendationem. Mirificum artificium erat in imaginibus personarum pingendis, in quibus etiam pulcritudini reliquae adspersas labeculas ita exprimebat, ut lectores alienos non secus, atque Ennium naevus in pueri cari articulo, delectarent, nec offenderent cognatos. An orator perfectus fuerit, qualem Cicero fingit, alienum sit quaerere, aut in utramvis partem pronunciare. Si perfectus orator

est, qui de omnibus rebus apte dicat, erit ei haec laus non deneganda. Quid enim non apte rebus et personis scripsit? Sin is, qui etiam grandia vel sua natura, vel motu animi, apte possit dicere, iudicandi facultas nulla est in eo, qui sublimis illius orationis, praesertim qua motu animi magno censetur, usurpandae facultatem nec habuerit, nec habere in illo vitae genere potuerit. Ceterum memini me ex eo audire, sibi orationis illius usum negatum, quod vox ei apta et latera non contigissent: et illam vehementiorem sententiis, voce, gestu orationem a nostris moribus esse alienam.

Eloquentiae adiuncta erat *poëtica facultas,* quam multis exemplis egregiis probavit peritissimis. Eam autem magis a naturae, lectione poetarum adiutae, bonitate, quam exercitationum assiduitate habebat. Et feliciter ei res procedebat, sive Elegos, sive Odas, sive hexametros scriberet, mansitque ei facultas haec ad annum sexagesimum, quo, ut supra dixi, graviter decubuit. Nam ab eo morbo ita ipsi exciderat, ut frustra versus conaretur. Sed quod magis quis miretur, paucis ante mortem annis repente rediit. Adeo illa facultas non est in potestate nostra!

Docendi genus non modo perspicuum et accuratum erat, sed etiam suavitate quadam ingenii commendabatur, sine ostentatione doctrinae et lectionis. In enarrandis auctoribus Graecis et La-

tinis haec spectabat, primum, ut studiosi recte intelligerent verba et sententias: deinde, ut sententiarum et verborum virtutes sentire consuescerent, et gustu elegantiae et pulcritudinis imbuerentur, imbiberentque sensum honesti ac decori: sed nihil magis, quam ut seriem totius orationis perspicerent, modumque rei cuiusque tractandae. Itaque etiam celerius plerumque in interpretando progrediebatur, nec probabat eos, qui in nimis multas et minutas partes in interpretando conciderent v. c. orationem Ciceronis unam, in singulisque diu haererent per speciem diligentiae, quae nihil praetermitteret, et in succum et sanguinem discentium convertere omnia conaretur. Nam ita cum singula diligentius perspicere viderentur tirones, totius perspiciendi facultatem adimi. Eandemque ob causam non probabat intervalla plura et longiora fieri lectionum super eodem scriptore, aut eadem oratione: sed eandem rem continuatis horis, et sepositis interea aliis rebus agi volebat; ita brevi tempore integras orationes absolvi, ut, qui mediocrem diligentiam adhiberent, totius argumentum, partes omnes, earumque coniunctionem et explicationem tenerent. Eius rei rationem ab eo in praefatione Livii Lipsiensis accurate expositam cognoscere possunt, qui volent. Nos quidem et ipsi hanc rationem constanter secuti sumus in Schola Thomana. Per vices, ut hoc utar, horis antemeridianis ita interpretabamur Ora-

tiones et Epistolas Ciceronis, ut unum et alterum librum epistolarum uno tenore, senis per unam hebdomada dierum horis, explicaremus: iis mensis fere unius spatio absolutis, eodem modo aliquot orationes enarrabamus. Ita vertente anno, cum summa rerum actarum fieret, dimidium certe epistolarum volumen, et sedecim amplius orationes, absolutas constabat. Item cum libros de Officiis proposuissemus, singulos libros una continuatione, eo quo diximus modo, explicabamus, ut intervalla non capitum et parvarum particularum, sed librorum fierent. Itaque qui quatuor aut tres annos usi erant disciplina nostra, Ciceronem non ex articulo uno et item altero, sed permagna sui parte cognoverant: eamque rationem discipulis nostris plurimum scio et ad intelligendum et ad scribendum profuisse. Licebat autem nobis in illa Schola talibus institutis uti, quod carebamus miseris illis legum vinculis, quibus in aliis Scholis obnoxii sunt etiam boni praeceptores, ut non possint suis institutis uti: et id faciebamus inconsultis iis, qui, de more, Inspectorum nomen ferrent. Deylingio memini me hoc narrare, cum plures iam annos illa ratione usus eram. Cum ei excusare factum instituerem, ille vero etiam me prudenter fecisse, aiebat. Nam consulendo saepe bona consilia corrumpi. Me vero rectius Inspectoribus omnibus intelligere, certe debere, quid esset utile iuventuti.

Sed ut ad Gesnerum redeam, in docendo magis curabat ingenia bona, et in quibus studium appareret, quam tarda et ignava. Si quos cognoverat, usu et re aliquoties tentata, nihil proficere, ingenii et voluntatis vitio, eos fere negligebat, ne in iis male periret tempus, quod aliis prodesse posset. Et scio quosdam, cum se viderent negligi, et causam intelligerent, pudore incensos esse ad studium doctrinae, et proficere coepisse. Putabatur etiam interdum subiracundus esse in docendo: nec negabat, se aetate ea, quae ferventior esset natura, in hoc infirmiorem fuisse: addebatque per iocum, solatium sibi et aliis iracundioribus in docendo honestum et magnum esse a Cicerone propositum, quod, ut quisque ingeniosior sit, eo iracundius docere dicat*). Aetate provectiori, audivi, libenter ac saepe digredi solitum ad rationem praecipiendi de moribus, et ad explicandos locos communes ex eo genere, prope in concionum modum. Quae res si minus consilio docendi, at aetatis auctoritati apta fuit, cuius propria est, ut verissime ait Cicero, monendi, cohortandi, adde etiam obiurgandi severitas et gravitas, quam etiam verbosiorem senectus ipsa fecit, praesertim in eo, qui etiam in verbis exercendis consenuerat.

*) Cic. pro Rosc. Com. c. 11 § 31: Nam quo quisque est sollertior et ingeniosior, hoc docet iracundius et laboriosius.

Scripta eius pleraque, maiora omnia, pertinent ad grammaticam et criticam rationem. Gottingae res scholasticae saepe facultatem dedere aliquid scribendi, in quo magis eloquentiam et ingenium posset ostendere. Memini eum, cum de scribendis libris colloqueremur, optare, ut aliquando scribere posset, in quibus ingenium magis quam diligentia valeret. Nam et iucundius legi, et plures atque etiam optabiliores lectores invenire, et maiorem laudem parare, cum diligentiam in potestate omnes haberent, ingenio natura valeremus, et facilius docte, quam ingeniose et venuste scriberetur. Libri autem ii, qui sunt e grammatico et critico genere, h. e. auctores Graeci et Latini ab ipso curati, profecto sunt eiusmodi, ut disciplinam quandam habeant talium operum recte et salubriter condendorum. Crisis est modesta, severa et accurata, docta, atque etiam felix. Difficilia et obscura malebat explicare, quam corrigendo ad intelligentiam communem accommodare. Conicturas ingeniosas laudabat magis quam probabat: et nihil magis quam dulces illas ingenii illecebras in iudicando cavendum monebat. Nec tamen ingenio, literis et doctrina diu subacto, nihil tribuebat: quo et ipse non pauca feliciter correxit. Principatum in auctoribus constituendis et interpretandis tribuebat lectioni scriptoris cuiusque assiduae, et uno tenore aliquoties repetitae, per quam ipsius scrip-

toris ingenium perspiceretur ac prope indueretur. Plerosque hac maxime de causa saepe verum non vidisse, aliena ab mente scriptorum tradidisse et repugnantia scripsisse, quod talem lectionem neglexissent: de quo in Scriptorum rusticorum praefatione accurate scripsit. Itaque non probabat cunctationes editorum nimias; per quas oblivionem venire et eorum, quae scriptor, et quae interpres ante dixisset. In interpretando et illustrando brevitatem sequebatur, sed quae nihil desiderari pateretur. Itaque non obruebat lectores notis, sed adiuvabat. Nec verba modo curabat, sed vel inprimis res. Scriptorum Graecorum bene et eleganter vertendorum nullum aliud pulcrius exemplum extat, ut opinor, quam Luciani interpretatio Latina, quam ab Hemsterhusio, viro summo, depositam ipse susceperat*): adeo pura, elegans, et formae Lucianeae retinens est, salva Latinitate. In eo autem scriptore etiam hac, opinor, de causa felicius laboravit, quod eum ab adolescentia studiose legerat, ac paene imbiberat. In hoc ipso primum fere et maxime didicerat, quid ad inveniendum et iudicandum prodesset lectio continens, et totum velut spatium saepe decurrens, et seriem rerum universam persequens. Nam hinc venerat ille primum velut gustus Lucianeus, per quem, quid

*) **In editione Jo. Fred. Reitzii. Amstel. 1743.**

Luciani esset, necne, et in libellis universis et in singulis verbis eleganter discerneret, deinde acumen videndi, quid suo, quid alieno loco esset, ut in Demosthenis Encomio, quod transpositione unius paginae feliciter primus restituit. Nec alia via primus omnium sensus veros Hippocratici de diaeta libri indagavit et obscuritate liberavit protractis in lucem Hippocraticis animabus*); in quo tamen etiam sagacitas ingenii et (ἀκρίβεια) diligentia, tum in iudicando, quid intelligas, necne, tum in determinandis notionibus verborum ac rerum profuit. Extrema aetate Orphica diligentius tractavit, iisque emendandis et illustrandis coronidem imponere huic generi operum ac laborum constituerat: quae erat digna tanto ingenio tantaque doctrina materia. Et satis scio, id opus, cui ad absolutionem nihil praeter praefationem deesse audio, dignissimum Gesneri nomine, et gloriosum Germaniae fore: in quo etiam Tecum saepe reperies actum, Celeberrime Ruhnkeni, quem propter ingenium doctrinamque vehementer admirabatur, mea causa etiam amabat.

Lexicorum vel conficiendorum, vel locupletandorum et emendandorum rationem optime tenuisse, gnaviter vel indoctus vel impudens sit, qui ambigat, aut se simulet ambigere. Farrago quidem Latina,

*) Ψυχαὶ Ἱπποκράτους ἐς τὸ φῶς προηγμέναι (de diaeta 1, 1, 10) Gott. 1737, 4. — Orphei carmina rec. notas adi. J. M. G. curante Ge. Chr. Hambergero. Lps. 1764.

quae a Fabro quodam primum instituta, ad has copias exaggerata est, eius de manibus primum sic prodiit, ut usibus discentium pariter et docentium, videretur sufficere. Et tamen maius opus concepit animo, Thesaurum Latinitatis, ad formam Stephaniani institutum, sed quod iure suo unius nomine inscripsit. Neque enim aliter Stephaniano labore usus est, quam pro basi operis sui; ceterum ita correxit, auxit, non modo verbis et formis loquendi, sed etiam explicatione locorum innumerabilium, ut novum opus haberi posset. Quod nos quidem optime potuimus iudicare, qui opus, ut manu eius exierat, vidimus atque perspeximus. Neque tamen ita perfectum hoc opus vel volebat videri, aut voluerat esse, ut nihil ei ab alius diligentia posset accedere, quod sane imperiti et iniqui sit, ab uno homine postulare. Non ignorabat, id fieri non posse, nisi quis omnes ex ordine auctores Latinos hoc uno consilio legat, ut omnia in locos suos digerat: quod profecto non cadit in unum hominem eius aetatis, quae tali labori satis apta sit. Qui lexica contemnere videri volebant, et eorum auctores, omninoque de labore hoc, ut contemnendo, nec satis digno hominibus doctioribus, detraherent, quos inter vestrates fuisse quosdam scio, Ruhnkeni Doctissime, iis non irascebatur ille quidem, ceterum contemnere illorum contemtum, atque etiam ridere magniloquentiam solebat. Recte.

Sunt enim fere aut ii, qui id genus laboris recte aestimare nesciunt, aut ipsi hoc contemtu avertere suspicionem volunt, se talibus e libris saepe sua sumere. Est profecto multo facilius, minorisque doctrinae, in uno, aut aliquot scriptoribus Latinis, de verbis et de phrasibus, quibus velis ac possis, aliquid, vel explicandi, vel illustrandi causa, afferre in medium, quam omnes Latinitatis copias recensere, ubi nullam partem praetermittere intactam licet. Et si notis illorum contemtorum detrahere velis, quae ad Lexicon pertineant, aut e Lexicis, si non aperte, at callide, et artificio quodam, sumta sint, quae reliqui summa foret? Sed de ea re ipse dixit tum in Thesauri sui praefatione, tum in ea, quam Reyheriano*) scripsit, qua etiam non leviter offensum scio aliquem vestratium; sive ita sibi conscius erat, ut ad se traheret quae ibi in hanc sententiam dicta repererat, sive quis, ut mihi narrari memini, ex hac urbe ad eum miserat plagulam illam, et in eum scripta esse persuaserat, quae in eam partem dicta essent. Sed haec de ingenio Gesneri, doctrina et meritis in literis dicta sunto: ad animum eius moresque veniamus: quae pars etiam pulcrior et iucundior, nisi vehementer fallor, reperietur.

*) Andreae Reyheri Lexicon latino-germanicum s. Theatrum romano-teutonicum. Cum praef. Gesneri. Lps. 1733 f.

Initium faciamus a religionis reverentia et amore atque pietate in Deum. Et religionem quidem tanti faciebat, in eaque tantum hominis bonum esse censebat, ut generis humani communes hostes iudicaret et propterea odio acerrimo dignos, qui eam eripere hominibus, aut eius dignitatem labefactare conarentur. Ipse veritatem Christianae religionis et praestantiam sensu magis et experientia quam subtilitate demonstrandi se cognovisse dicebat, praesertim in periculosis morbis, cum vitae finis adesse videretur: non quo plane contemneret demonstrationes a viris doctis tentatas, sed quod eas aliis magis, quam demonstratori prodesse, magisque ad alliciendos animos, quam ad certam persuasionem valere, πληροφορίαν illam πίστεως, rerum humanarum et mortis ipsius victricem, ab sensu a Spiritu S. impresso venire existimaret. Pietas in Deum erat integra, nulla ostentatione fucata, factis magis quam specie et verbis se proferens, totiusque vitae moderatione et aequitate. Nam neque in rebus secundis, quae ei per vitam prope universam contigere, efferebatur, neque in adversis ita deprimebatur, ut se ad aequitatem animi attollere non posset. In periculis, quae imminebant Gottingae, antequam iterum caperetur ab hostibus, consuefecerat animum, meliora sperare, fretus providentia divina: cum secus evenisset, ferre quae accidissent. Eximere spem conantibus, *interea,*

respondebat, *usura fruamur.* Per totum tempus, quod inde capta iterum urbe, inter communia et magna incommoda, quae per obsidionem superioris hiemis premebant urbem, exactum est, in literis ad me suis nihil admodum questus est, sed omnia tolerabilia narravit. Haec aequitas et constantia esse non potest, nisi a vera pietate in Deum, quae et munit animum adversus acerbitatem sensus, eumque lenit et extinguit, et animum reverenter submittere voluntati divinae docet. Audivi in principiis rerum Gottingensium, nondum constitutis omnibus, ei irasci solitos, qui multa sibi deesse quererentur, cum ipse nihil sibi deesse diceret. Nempe eadem ipsi, quae aliis deerant, fortasse etiam plura, ut qui a Lipsiae copiis venerat, sed animus aequus ei non deerat, qui se flectere et aptare rebus posset, non res sibi parere vellet, insuetas imperii humani, nec audientes cupiditatum humanarum vota. Pulcerrimum dictu est, quomodo tulerit acerbissimum casum uxoris optimae, quacum tot annos vixerat, cuiusque auxilio in illa valetudinis infirmitate maxime indigebat. *Recepi me,* paucis diebus post ad me scripsit, *ab animi confusione, quam adspectus moribundae et mortuae et pompa mortis offuderat. Melius erat me destitui, quam ipsam, cum alterutrum destitui necesse esset.*

Nec fortunae magis aequus erat, quam hominibus. Suum cuique reddere iudicio suo, etiam cum

corollario: nemini invidere fortunam, omnium minime laudem et gloriam. Immo favebat ingeniis, saepe supra, quam digna essent, et ab illa, quam dixi, aequitate, et ab studio hominum vel iuvandorum laude sua, vel incendendorum. Itaque etiam peccatis et erroribus facilis erat, tegebatque magis et dissimulabat, quam aperiebat aut exprobrabat. Solos hos non satis ferebat, qui ad inscitiam adiungerent impudentiam, et ostentarent doctrinam, in qua ne mediocritatem quidem attigissent. Fatebatur, eam sibi indignationem commoveri a memoria fraudis, quae sibi aliquoties ab tali impudentia et ostentatione oblata esset. Erat autem haec indignatio eiusmodi, quae ultra verba non procederet, eaque modo apud ipsos, corrigendi causa, aut inter amicos, expromebatur. In scriptis neminem unquam ob talem aliquam causam asperius tractavit, praeter unum Helladium, cuius impudentiam in Miscellaneis Lipsiensibus prioribus acri sale perfricuit*). Et aliquoties eum audivi optare, ut sibi illud iuvenilis acrimoniae, ac prope lasciviae, opusculum revocare liceret: quod optatum, nisi fallor, etiam scripto prodidit.

---

*) Repetita est haec castigatio in Gesneri Opusculis min. t. V, p. 30—71. Alexander Helladius, Thessalus ed. Grammaticam graecam per quaestiones et responsiones gr. et l. Norimb. 1712.

Par aequitas erat adversus eos, a quorum sententiis discreparet sua, nec modo in consiliis capiendis, sed etiam in communibus literis, nec vidi, qui facilius, ubi veritas ab se non staret, in alterius sententiam flecteretur: quippe non se, sed veritatem spectabat. Atque etiam, cum in disputatorem, quamvis falsum defenderet, tamen pertinacem incideret, aliquoties tentata correctione, ubi nihil proficiebat, cedere se simulabat, eo vultu, ut ille stultus etiam se vicisse gauderet: quam laetitiam se nemini invidere dicebat. Cavebat tamen, ne posthac tali disputationi se immittere necesse haberet. Ac scio fuisse, quocum de interpretationibus et emendationibus locorum difficilium sermones conferre omni modo fugeret.

A quibus vero durius ipse tractatus erat in hoc genere, iis nunquam acerbe rescripsit. Non tulerat Petrus Burmannus dissensum eius in locis Quintilianeis. Itaque in Lucaniis notis aliquoties, ut scis, Ruhnkeni Doctissime, vehementius rescripserat. Quid Gesnerus? Nihil nisi leniter questus est super iniuria apud Ruckerum, Ictum, Burmanni collegam; a quo facillime exoratus est, ut parceret seni, quem nimio plus, adfligeret morbus gravissimus. Pontederae morosas et suspicaces iniurias magis quam querelas, quomodo exceperit, omni ultione praetermissa, veras et lenes querelas atrocibus reponens (praef. Luciani) non ignoras. Menkenio, qui, nulla

iniuria accepta, corporis magis ut putabam, quam animi morbo incensus, in eum effuderat aliquid bilis vitiosae, nihil pro acerbitate ea reddidit, nisi Programma de ministratoribus criminum (Bolzendrehern) quo nomine ab illo appellatus erat, ipso ne verbo quidem laeso. Ita hoc paene lusu res transmissa est. Quotusquisque ad hanc sapientium et aequitatem animi se pervenisse vere potest dicere? Sed maius etiam fecit in Popevicio, a quo Thesaurus Latinitatis pari inscitia, et acerbitate reprehensus erat in libro, quem *de Mari* inscripserat. Vis scire, mi Ruhnkeni, qua de causa? Nempe in Lexico eo, quod non Germanis solis aut maxime scripserat, in quo non magis verbum Germanicum esse voluerat, quam editores Britanni Anglicanum, aut Stephanus quondam Francicum, in eo igitur nominibus Latinis plantarum, animalium, arborum, nomina vera Germanorum non addiderat. Magnum crimen et dignum istis tragoediis! Et laudavit contra Fabrianum Lexicon, quod ipse Gesnerus bis totum recensuerat ut facile fuisset omnia in novum Thesaurum vocabula Germanica transferre, si consilium tulisset. Sed ille sive nimio linguae patriae amore et studio, quod etiam, cum paullo post editum librum hic esset, mulierculae interdum ridebant, ablatus, sive ut tum fama ferebat, ab obtrectatoribus Gesneri Lipsiensibus inductus in hanc fraudem erat. Cuius famae fidem tum mihi facere videbatur, quod

satis sciebam, unum ex istis homini cuidam obscuro et famelico, qui redemtori scriptorum rusticorum, nescio qua de causa, iratus jactarat, se in corrigendis speciminibus typographicis sustulisse multa peccata grammatica notarum, ei igitur pecuniam obtulisse, ut ea scripto vulgaret. Haec propterea scripsi, ut intelligerent homines invidi et maligni, artes has minutas et obscuras non in obscuro esse, sed cum contemtu et infamia sua patefieri, post mortem etiam proferri. Sed Gesnerus, ut ad eum redeamus, adeo non aegre tulit iniuriam, ut etiam auctor esset homini conficiendi nomenclatoris herbarum, arborum, piscium etc. Latino-Germanici, cum accuratis rerum ipsarum explicationibus, quales historiae naturalis periti desiderarent, eique in ea re, quicquid opis ferre posset, polliceretur, si Gottingam venire, et ibi hoc agere vellet.

Haec autem tanta lenitas et mansuetudo non lentitudine naturali et negligentia famae venerat, nec ab assuetudine iniuriarum excipiendarum, quae callum obducit paullatim, sed ab inductione animi, quae sola constantiam dignam Philosopho et Christiano adfert. Inerat enim natura teneritas quaedam et mollitudo animi in utramque partem, ut acri sensu et beneficiorum et injuriarum moveretur. Ea conservata et aucta erat perpetua indulgentia, qua summi eum viri constanter foverant multos per

annos. Itaque ab initio, quod ipse mihi fatebatur, vehementius movebatur, cum ei aliquid accidisset, quod non deberet, isque morsus animi ipso vultu se prodebat. Sed ille, id quod animadvertenti observare licebat, omni ope sorbebat dolorem, et animum cogebat concoquere, in principiis quidem non sine incommodo valetudinis, paullatim sine noxa et magna cum constantia: quam cum ab aliis, tum a Brendelio, eruditissimo et celeberrimo medico Gottingensi, audivi praedicari, cum ille paullo post gravem Gesneri morbum, de quo ante dixi, aliquot dies in hac urbe commoraretur, et multum esset mecum. Etenim nihil aliud magis aiebat se mirari in Gesnero, quam lenitatem et patientiam in ferendo tali dolore. Incredibile esse dictu, quae ille et quanta cum constantia et aequitate interdum in Consilio publico a collegis quibusdam audierit. Nec vero ita opprimebat dolorem, ut memoriam retineret, et se retinere per occasionem dictis factisve ostenderet. Etiam cum repentino aliquo et non proviso dolore opprimebatur, tamen statim colligebat se, atque ad ignoscendum paratus erat, et vero etiam ad amicitiam iungendam, si quis vellet.

Neque enim proniorem aut aptiorem ad amicitias hominem vidi, vel natura et ingenio, vel animo et moribus. Qui tam libenter loqueretur cum mortuis, quorum delectum coetum domi, pulcerrimum concilium in bibliotheca publica habebat,

tamen non minus libenter, vel coram, vel per literas agebat cum vivis. Omnium hominum erat: nemo ab eius aditu, consuetudine, sermone excludebatur. Et poterat cum omnibus, apte ad personam cuiusque, sermocinari, ut supra praedicavi. Alliciebat autem ad se omne genus hominum, meliorum doctrinae suae et humanitatis fama, capiebatque adeuntes ac colloquentes sermonum copia, utilitate, varietate, comitate atque etiam, cum personae, res ac tempus paterentur, amoenitate. Nihil in eo arrogantiae aut fastidii erat, vel adversus eos, quibuscum esset, vel de quibus sermo incideret: de nemine detrahere, extollere etiam supra veritatem, seque demittere infra aequales aut minores vel ordine, vel ingenio et doctrina. In lectione paene infinita, etiam scriptores recentioris aetatis Francicos, Britannicos, Italicos, Germanicos complexus erat. Itaque non modo de his quoque sermones serere poterat, sed etiam refertus erat copia rerum, factorum, dictorum, quibus commemorandis exhilararet confabulatores. Et ipse acute movebatur in iocando. Erat autem genus iocandi liberale, venustum, hilare, inter eruditos etiam doctum. Quo minus mirandum, si, ut priora tempora praetermittam, quoad Gottingae vixit, etiam ab illustrissimis hominibus et exquisita elegantia excultis eius consuetudo expetita fuit. Duces quidem Francici, qui Gottingae per hoc bellum praesidiis praefuere,

omnes eius consuetudine libenter sunt usi, saepeque ad eum visendum colloquendi causa ita venere, ut eum in mediis studiis literarum opprimerent, et de rebus iis, in quibus tractandis eum reperissent, cum eo dissererent. Dux autem Novi Castri*), cum Regi comes Gottingae esset ante plures annos, cum nullo alio plures sermones miscuit, eum omnium maxime humanitate est complexus.

Sed ut haec sint ad amicitias conciliandas et sustentandas efficacissima, tamen sunt modo, ut ita dicam, voluptaria et condimenta amicitiarum. Illa vero maiora, sanctiora et salubriora, fides, integritas, iuvandi verissima voluntas et acerrimum studium, constantia denique, pariter reperiebantur. Quae sunt labefactandarum aut dissolvendarum amicitiarum, suspiciones, invidiae, levitates, longissime aberant. A suspicionibus non modo in amicos, sed etiam alios, adeo alienus erat, ut etiam saepe deciperetur, a quibus non putarat, opusque haberet admonitionibus amicorum, ut caveret. Sed malebat in hanc partem cum aliquo incommodo suo ac dolore decipi, quam in alteram cum iniuria adversus innoxios, et nimis bonus videri, quam maligne cautus.

Nihil illo officiosius non modo in amicitiis, sed adversus omnes. Et officium, id quod multis locis et in multis hominibus intellexi, ita praestabat, ut

*) The Duke of Newcastle.

appareret eum gaudere officio, et in eo fructum amicitiae ponere. Nec quemquam eius auxilium in ulla re frustra expetiisse, scio, cuius facultatem haberet. Interdum non optima gratia referebatur: nec tamen poenitebat. Ipse autem quicquid ei vel a maioribus beneficii, vel ab amicis et aequalibus et minoribus officii, tributum esset, ita accipiebat, ut etiam gratia augeret, memoria perpetua prosequeretur, et in beneficio accepto poneret, si remunerandi occasio oblata esset ab iis, quibus deberet.

In suos indulgentia mirifica erat, sed innoxia, et quae officii gravitate salubriter temperaretur. Itaque liberi auctoritatem eius ita reverebantur, ut metus omnis abesset, cum patre una inque conspectu eius esse, omnia, quae vellet, quaeque velle coniicerent, facere gauderent. Ex institutis paternae disciplinae non alienum sit hoc commemorare, quod ab infantia ita consuefecerat filiam pariter ac filium, ut secum Latine omnia loquerentur, ad cuius rei facultatem ipse eos adduxerat non praeceptorum severitate, et scholis habendis, sed usus lenitate, et artificiis, lusus quam disciplinae similioribus. Idemque in nepte ex filia et instituisse et perfecisse audivi.

Consuetudo vitae domesticae haec erat. Dormiebat ad horam sextam, nisi qua necessitas citius surgere iuberet: somnum petebat ab hora decima: aliter vix satis ad labores vigebat. A prandio

residens in solio expectabat somnum, qui ei paratus et perofficiosus aderat, sed, ut humani salutatores negotiosorum hominum solent, vix ultra horae quadrantem manebat: et tamen plane recreatus surgebat. Negabat, se sine hac refectione satis alacrem ad reliquam diei partem esse. A coena, quam tenuem et parcam sumebat, in museum pergebat, studiisque doctrinae, vel epistolis scribendis, ad horam decimam vacabat. Id tempus, quod sine interpellatoribus exigere licebat, inprimis carum habebat, idque sibi eripi non libenter patiebatur. Miraberis, Ruhnkeni Optime, quomodo in hac vitae consuetudine, quam ab initio usque ad extremum tenuit, inter tot labores docendi, negotia alia publica, interpellationes crebras adeuntium, curas rerum domesticarum, cùm etiam epistolas saepe et ad multos scriberet, immo ad omnes, a quibus per literas compellatus esset, quomodo tantas doctrinae copias congerere, tot libris conficiendis ac scriptionibus aliis sufficere potuerit. Sed sibi vicariam temporis longioris adsciverat mirificam et diligentissimam dispensationem diei, quae nullam particulam sine actione effluere sineret; et a natura habebat mirabilem alacritatem facilitatemque agendi, de qua etiam supra commemoravi, magisque ingenii parati felicitate, et consuetudinis efficacia, quam laboris contentione valebat. Ea porro alacritas per omnem diem aequabiliter vigebat, et ad somni capiendi

horam statam perferebatur, magisque adsuefactione, quam lassitudine lectum, cum hora venerat, petebat: in quam cum se vix coniecerat, quamquam sine fatigatione, tamen mox obdormiscebat, et ad horam, quam diximus, sine intervallis vigiliarum, placide sonum continuabat. *Corporis* species, in statura iusta, plurimum dignitatis habebat; eaque, ut audio, ad extremum salva permansit. Oris lineamenta bene expressa sunt in imagine ea, quae caput Thesauri ornat, nisi quod artifex, dum radio fingere ad comitatem et hilaritatem tentat, sive illa pictoris culpa fuit, irridenti similiorem fecit: quo nomine Geretium, de quo supra dixi, apud me indignari memini. Erat enim in vultu plurimum gravitatis, sed quae a tristitia longe abesset, et temperaretur comitate. In sermone cum amicis et adeuntibus visendi causa, hilaritatis etiam aliquid accedebat, quo facile caperet animos hominum. Pronunciabat perspicue, presse tamen, et cum aliqua gratia. In incessu, gestu et omni motu corporis ingenii illa et animi alacritas, de qua ante dixi, perspiciebatur. Nec ea destituta est a corpore, statim post graviorem illum morbum; paullatim tamen aliquid languoris trahere videbatur.

Alacritas et vigor ingenii ne moribundum quidem defecit, multo minus tranquillitas et aequitas animi. In ipso lecto fatali circumfusum fuisse libris, et legisse aliquid aut scripsisse constat. Nec Orphica